

İSVEÇ BASIN HUKUKUNA HAKİM OLAN TEMEL İLKELER

*Dr. Öğr. Üyesi Serkan EKİZ**

Öz

İsveç anayasası, kurumsal yapısı nedeniyle dikkat çekici özellikler göstermektedir. Zira İsveç anayasası sadece tek hukuk metninden ibaret olmayıp, anayasal statüye sahip dört ayrı hukuksal metinden oluşmaktadır. Bu belgelerden iki tanesinin konusunu münferiden basın ve ifade özgürlüğü oluşturmaktadır. Bu hukuk metinlerinden kronolojik olarak ilki gazete, kitap ve dergi gibi yazılı eserlerde ifade özgürlüğünü düzenleyen Basın Özgürlüğü Yasası (BÖY) iken, diğeri görsel ve işitsel medyada yurttaşların ifade özgürlüklerini güvence altına almayı amaçlayan İfade Özgürlüğüne İlişkin Temel Yasa (İÖTY)'dir. Her iki yasanın da ilk maddelerinde, başta yayın öncesi sansür olmak üzere vatandaşların hiçbir engele maruz kalmaksızın basılı eser üretmesi ve yayması hakkına sahip olduğu ve ifade özgürlüğüne dayalı olarak ileri sürülen suç iddialarının bir mahkeme tarafından hükme bağlanmasını talep etme hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. Her iki anayasal belge de hukuksal olarak aynı alanı düzenlemektedir. Bu metinler, yazılı eser basma, çoğaltma ve dağıtma hakkı, resmi belgelere erişim serbestisi, yazarların ve haber ve bilgi kaynaklarının hakları ile sorumluluklarına ilişkin kurumsal düzenlemelerde getirilen temel ilkeler çerçevesinde yorumlanmakta ve uygulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

İsveç, İsveç Anayasası, Basın özgürlüğü, İfade özgürlüğü, Tryckfrihetsförordningen, Yttrandefrihetsgrundlagen

GOVERNING PRINCIPLES OF SWEDISH PRESS LAW

Abstract

Constitution of Sweden has remarkable features due to its institutional structure. Because Swedish Constitution doesn't composed of solely one legal

* Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi (e-posta: serkan.ekiz@deu.edu.tr) (Makalenin Geliş Tarihi: 14.07.2018) (Makalenin Hakemlere Gönderim Tarihleri: 13.07.2018-13.07.2018/Makale Kabul Tarihleri: 16.07.2018-15.07.2018)

document but composed of four separate constitutional documents. Among those constitutional documents, two of them solely and exclusively regulate freedom of press and freedom of expression. Chronologically the first one, namely The Freedom of Press Act, regulates printed media such as newspapers, books and magazines while the other one is, namely The Fundamental Law on Freedom of Expression is aiming to guarantee the freedom of speech in visual and sound media such as TV, video and radio. At the very beginning articles of both documents, it is emphasized that every Swedish citizen has a right to publish written matter, without prior hindrance by a public authority and not to be prosecuted other than before a lawful court. Both constitutional documents regulates the same field and interpreted almost in the same manner. These two legal documents are interpreted and applied due to the basic principles set out by the right to print, publish and distribute printed matter, free access to public files and rights and responsibilities of the authors and informants.

Keywords

Sweden, Swedish Constitution, Freedom of Press, Freedom of Expression, Tryckfrihetsförordningen, Ytrandefrihetsgrundlagen

GİRİŞ

İsveç anayasal düzeni -inter alia- kurumsal yapısı itibarıyla oldukça dikkat çekici bir özelliğe sahiptir¹. Bu özelliği nedeniyle esasen İsveç için bir anayasadan çok bir anayasa bloğundan bahsedilmesi daha doğru olacaktır. Zira İsveç anayasası sadece tek hukuk metninden ibaret olmayıp, anayasal statüye sahip dört ayrı hukuksal metinden oluşmaktadır. Bunlar; İsveç toplumunun siyasi örgütlenme şeklini, temel anayasal ilkeleri içeren, Türkçeye “Devlete İlişkin Belge” olarak tercüme edilebilecek olan ve doktrinde gerçek Anayasa olarak nitelenen² Regeringsformen (R.F.)³; gazete, kitap ve dergi gibi yazılı eserlerde ifade özgürlüğünü düzenleyen Basın Özgürlüğü Yasası [Tryckfrihetsförordningen(T.F.)]⁴, 1990’ların başından itibaren gelişmeye başlayan görsel ve işitsel medyada yurttaşların ifade özgürlüklerini güvence altına almayı amaçlayan İfade Özgürlüğüne İlişkin Temel Yasa [Yttrandefrihetsgrundlagen(YGL)]⁵ ve son olarak, tahtın hangi sıra ve usullere göre kime devredileceğine, velihtin nasıl yetiştirileceğine ve eğitimine ilişkin hükümler içeren Tahta Veraset Yasasıdır [Successionsordningen (S.O.)]⁶.

İnsan hakları hukuku alanında yapılan karşılaştırmalı incelemelerde çoğu ülkenin basın özgürlüğüne ve genel anlamda ifade özgürlüğüne ilişkin temel ilkelere ve düzenlemelere anayasalarında yer verdiği gözlemlenmektedir. Bu, en bilindik ve en sık karşılaşılan durumdur. İsveç’te basın ve ifade özgürlüklerine, bu özgürlüklerin, özgür bir toplumsal yapı için arz ettiği temel öneme olan yaygın inanç nedeniyle iki ayrı hukuk metninde anayasal bir statü verilmiştir⁷. Çoğu demokratik anayasada yer alan basın özgürlüğüne

¹ İsveç anayasası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Ekiz**, Serkan: “İsveç Anayasası Üzerine Notlar”, DEÜHFD, C. 20, S. 1, İzmir, 2018, s. 63-124.

² **Ragnemalm**, Hans: Administrative Justice In Sweden, Jurisförlaget, Stockholm, 1991, s. 12.

³ Regeringsformen’in İngilizceye resmi çevirisi “The Instrument of Government” ‘tır. Bkz. riksdagen.se/globalassets/07.-dokument--lagar/the-instrument-of-government-2015.pdf.

⁴ Bkz. riksdagen.se/globalassets/07.-dokument--lagar/the-freedom-of-the-press-act-2015.pdf.

⁵ Bkz. riksdagen.se/globalassets/07.-dokument--lagar/the-fundamental-law-on-freedom-of-expression-2015.pdf.

⁶ Bkz. riksdagen.se/globalassets/07.-dokument--lagar/the-act-of-succession-2012.pdf.

⁷ **Nyman**, Olle: “Some Basic Features of Swedish Constitutional Law”: An Introduction to Swedish Law, Stig Strömholm (ed.), Institutet För Rattsvetenskaplig Forskning, CVIII, 2nd Edition, Norstedts, s. 74.

ilişkin ilkelerin İsveç hukukundaki izdüşümlerine anayasal statüye sahip bu iki hukuk metninde rastlanmaktadır. Hem Basın Özgürlüğü Yasasının (BÖY) hem de İfade Özgürlüğü Temel Yasasının (İÖTY) ilk maddelerinde, başta yayın öncesi sansür olmak üzere vatandaşların hiçbir bir engelle maruz kalmaksızın basılı eser üretmesi ve yayması hakkına sahip olduğu ve ifade özgürlüğünün kötüye kullanımına ilişkin ileri sürülen suç iddialarının bir mahkeme tarafından hükme bağlanmasını talep etme hakkına sahip oldukları belirtilmiştir⁸.

Bu hukuk metinlerinden kronolojik olarak ilki olan BÖY, 1766 gibi oldukça eski bir tarihe sahiptir. Dahası BÖY, bu alanda dünyanın en eski hukuksal düzenlemesi olarak da bilinmektedir⁹. Buna ek olarak, BÖY'ün getirdiği düzenleme ile İsveç, dünyada sansürü yasaklayan ilk ülke konumundadır¹⁰. Anayasal statüye sahip ikinci hukuksal metin olan İÖTY, 1991 yılı gibi daha yakın bir tarihte kabul edilmiştir. BÖY ile İÖTY arasındaki temel fark, ilki kitap, gazete ya da dergi gibi yazılı basını düzenlerken, ikincisinin bunlar dışında kalan görsel ve işitsel basını düzenlemesidir. Bununla birlikte, bu iki anayasal belge hukuksal olarak aynı alanı düzenlemektedir ve hemen hemen aynı şekilde yorumlanmaktadır. Bu nedenle burada her iki yasa ayrı ayrı ele alınmayacak, basın ve ifade özgürlüğüne hakim olan temel ilkeler daha eski olan ve daha sık uygulanan BÖY üzerinden açıklanacak, bu yapılırken gerekli yerlerde İÖTY'nin yakın hükümlerinde atıf yapılarak benzerlikler ve farklılıklar vurgulanacaktır.

I. TARİHSEL ARKA PLAN

İsveç'te BÖY ilk olarak 1766 tarihinde kabul edilmiş ve bu yasaya bir bütün olarak anayasal statü verilmiştir. Söz konusu yasa, bünyesinde barındırdığı üç özellik nedeniyle önemlidir. İlk olarak bu yasa, İsveç anayasasının bir parçasıdır. İkinci olarak, bu yasa ile İsveç'te sansür yasaklanmıştır ve bu alanda dünyada bir ilki teşkil etmektedir. 1766 tarihli BÖY, İsveç'te basın üzerindeki sansürü kurumsallaştırmış olan 1684 tarihli emirnameyi yürür-

⁸ BÖY, md. 1-md. 4.

⁹ **Goldberg**, David: "From Sweden to the Global Stage: FOI as European Human Rights?": *Journal of International Medis and Entertainment Law*, Vol.7, No.1 (2017), s. 1; **Nergelius**, Joakim: "Constitutional Law": *Swedish Law in the New Millenium*, Michael Bogdan(ed.), Norstedts Juridik, Stockholm, 2000, s. 82.

¹⁰ **Eek**, Hilding: "Protection of News Sources by The Constitution": *Scandinavian Studies in Law*, Vol.5 (1961), s. 11; **Goldberg**, s. 1.

lükten kaldırmıştır¹¹. Üçüncü olarak, 1766 tarihli yasa ile basın özgürlüğünün sadece genel ilkelerinin ötesine geçen oldukça detaylı düzenlemelere yer verildiği gözlemlenmektedir. Öyle ki, söz konusu düzenlemelerde, o dönem için oldukça sıra dışı kabul edilebilecek bir kurum olarak resmi belgelere serbest erişim ilkesine ve bu ilkenin istisnalarına ilişkin düzenlemelere rastlanmaktadır. 1766 tarihli yasa ile resmi belgelere serbest erişim ilkesi İsveç kamu hukukunun temel ilkelerinden birisi haline gelmiştir¹². Basın özgürlüğünün temel ilkelerine 1809 yılında gerçekleşen hükümet darbesinin ardından aynı yıl kabul edilen yeni anayasanın (1809 tarihli R.F) 86. maddesinde de yer verilmiştir¹³. İsveç toplumunun ve devletinin basın özgürlüğüne atfettiği değer, 1809'u takip eden yıllar içinde yapılan kapsamlı hukuksal düzenlemelerle kendisini daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu anlamda 1810 yılında basın özgürlüğünü daha kapsamlı bir şekilde düzenleyen BÖY kabul edilmiş ancak bu yasa kısa ömürlü olmuştur. 1812 yılında kabul edilen bir başka BÖY ile 1810 tarihli yasa yürürlükten kaldırılmıştır. 1812 tarihli BÖY çeşitli değişiklikler geçirmiş ve 1949 yılına kadar yürürlükte kalmıştır¹⁴.

1920'li yılların ortalarında radyo yayınlarının ve takip eden yıllarda televizyon yayıncılığının başlaması, bu alanların da hukuksal olarak düzenlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu alanlara ilişkin özel bir düzenlemenin bulunmadığı dönemde, radyo ve TV yayıncılığında ceza kanunu uygulanmıştır¹⁵. Bununla birlikte, BÖY'ün aksine, ceza kanununda haber ve bilgi kaynaklarının hukuksal sorumsuzluğuna ve anonim kalma hakkına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktaydı. Buna ek olarak, bu dönemde bireylerin radyo ve TV aracılığı ile yayın yapma hakkını güvence altına alan bir düzenleme de bulunmadığından, bu alanda hukuken ve fiilen bir devlet tekeli bulunmaktaydı¹⁶. 1966 yılında radyo ve TV yayıncılığını düzenleyen "radyo-tv yayıncılığı yasası" ile "radyo-tv yayıncılığı sorumluluk yasası" yürürlüğe girmiştir. Ancak her iki yasa da anayasal statüde düzenlemeler değildir. Radyo-TV yayıncılığı için lisans zorunluluğu bu yasalarda da varlığını

¹¹ **EEK**, s. 11 ve 12.

¹² **Holberg**, Erik/**Stjernquist**, Nils/**Isberg**, Magnus: The Constitution of Sweden, The Fundamental Laws and The Riksdag Act, (Translated by Ray Bradfield), Published by Sveriges Riksdag, Stockholm, 2007, s. 53; **EEK**, s. 13; **Goldberg**, s. 2 ve 3.

¹³ **Ekiz**, s. 71, 72.

¹⁴ **EEK**, s. 13-19.

¹⁵ **Holberg/Stjernquist/Isberg**, s. 53.

¹⁶ **Holberg/Stjernquist/Isberg**, s. 54.

sürdürmüş, bu alandaki fiili devlet tekeli yayıncı kuruma getirilen tarafsızlık ve bağımsızlık yükümlülüğü ile dengelenmek istenmiştir. Ancak söz konusu yükümlülüğün BÖY’de bir karşılığı bulunmamaktadır¹⁷.

1970’li yıllarda yazılı basın dışındaki medyaya ilişkin anayasal düzenlemeler hakkında araştırmalar başlamıştır. Başlangıçta araştırmalar radyo ve TV üzerinde yoğunlaşmış iken süreç içerisinde teknik araçlarla ilgili medyayı da (filmler ve diğer elektronik ses ve görüntü kayıtları) kapsayan bir boyuta ulaşmıştır. Bu süreçte iki farklı görüş ortaya atılmıştır¹⁸. Görüşlerden birisine göre, BÖY üzerinde yapılacak detaylı bir çalışma ile sesli ve görsel medya ile ilgili yeni düzenlemeler bu yasaya eklenmeli ve bütün medya alanı tek hukuksal metinle düzenlenmelidir¹⁹. Buna karşılık diğer görüş taraftarları, sesli ve görsel medyaya ilişkin kuralların, BÖY ile yan yana uygulanacak ayrı ve özel bir kanunla düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur²⁰. Tartışmalar, bu görüşlerden ikincisinin genel kabul görmesi ile sonuçlanmış ve sesli ve görsel medyada ifade özgürlüğünün kapsamını ve sınırlama rejimini düzenleyen, anayasal statüye sahip İÖTY 1991 yılında yürürlüğe girmiştir²¹. Bu yasa büyük oranda BÖY model alınarak kaleme alınmıştır. Bununla birlikte, düzenledikleri medya alanlarının farklı olması nedeniyle her iki yasa arasında bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Örneğin BÖY’de basın ve yayın evi kurma özgürlüğünün ve sansür yasağının mutlaklığına ilişkin kurumsal düzenlemelerin benzerlerine görsel ve sesli medyayı düzenleyen İÖTY’de rastlanmamaktadır²².

II. GENEL İLKELER

BÖY’ün kurumsal gelişimi ve bu yasaya hakim olan ilkelere bakıldığında, bu yasanın basın özgürlüğüne birkaç açıdan önemli güvenceler getirdiği ve bu özgürlüğü kendisine özgü bir sınırlama rejimine tabi tuttuğu söylenebilir. Yasanın basın özgürlüğüne getirdiği güvencenin ilk ve en önemli boyutu, yazılı eser basma, çoğaltma ve dağıtma hakkıdır. Yasayla getirilen güvencenin ikinci önemli boyutunu, basın özgürlüğünün önemli bir unsuru olarak resmi belgelere erişim serbestisi oluşturmaktadır. Yasayla

¹⁷ Holberg/Stjernquist/Isberg, s. 54.

¹⁸ Holberg/Stjernquist/Isberg, s. 54.

¹⁹ Holberg/Stjernquist/Isberg, s. 54.

²⁰ Holberg/Stjernquist/Isberg, s. 54.

²¹ Holberg/Stjernquist/Isberg, s. 54.

²² Sterzel, Fredrik: “General Public Law”: Swedish Law, A Survey, Juristförlaget, Stockholm, 1994, s. 71.

getirilen güvencenin dikkat çeken üçüncü boyutu, yazarların ve bilgi kaynaklarının hakları ile sorumluluklarıdır²³. Yazarların anonim kalma hakkı ile gazetecilere veya yazarlara yayınlanmak üzere bilgi veren ya da resmi belge temin eden kişilere ilişkin düzenlemeler sıra dışı özellikler taşımaktadır.

A. Yazılı Eser Basma, Çoğaltma ve Dağıtma Hakkı

BÖY, yazılı eserlere mümkün olan en geniş özgürlük alanını açabilmek amacıyla oldukça detaylı ve bazı açılardan karmaşık bir güvence sistemi getirmektedir²⁴. Yasada bu amaç “*fikirlerin serbest dolaşımının ve nitelikli bilgi temininin güvence altına alınması*” olarak tarif edilmiş ve bu özgürlük de “*düşünce ve kanaatlerin yazılı olarak açıklanması, resmi belgelerin yayınlanması ve her türlü konuda haber ve bilgi yaymak*” hakkı olarak tanımlanmıştır²⁵.

BÖY’ün daha ilk maddesinde, her İsveç vatandaşının her türlü yazılı belgeyi basmak hakkına sahip olduğu açıkça vurgulanmaktadır²⁶. Bu hak yasanın farklı bölümlerinde farklı düzenlemeler bağlamında sıkça tekrarlanmaktadır. Yine yasanın 4 ila 6. bölümlerinde yer alan düzenlemelere göre, bu eserler serbestçe dağıtılıp satılabilir. Bu düzenlemelere göre, ilke olarak yasada belirtilen haller dışında kamu otoritelerinin içeriğine dayalı olarak belli bir yazılı eserin basılmasına ve yayılmasına engel olacak tasarruflarda bulunmaları yasaktır²⁷. Bu nedenle BÖY’deki en önemli düzenlemelerden birisi mutlak sansür yasağına ilişkin düzenlemedir. Bu düzenlemeye göre, İsveç yurttaşları “*her hangi bir otorite ya da başkaca bir kamu kurumunca önceden konmuş bir engele maruz kalmaksızın*” yazılı yayın yapma hakkına sahiptir²⁸. Bunun da ötesinde BÖY, basın özgürlüğünün idari ceza ya da hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmayan bir başka yaptırım uygulanmak suretiyle ihlal edilmesine karşı da güvence sağlamaktadır²⁹. Herhangi bir belge yayınlayan kişi belgenin içeriğine dayalı olarak ancak bir mahkeme önünde

²³ **Marcusson**, Lena: “Freedom of the Press. Rights and Protection of Informants to the Press.”: Modern Legal Issues, An Anglo-Swedish Perspective, Vth Uppsala-King’s Collage London Colloquium, Uppsala, Sept. 1991 Ulf Göranson (ed.), Iustus Förlag, Göteborg, 1993, s. 218.

²⁴ **Ragnemalm**, s.40.

²⁵ B.Ö.Y. md. 1:1/2.

²⁶ B.Ö.Y. md. 1:1.

²⁷ B.Ö.Y. md. 1:1; md. 1:2; md. 4:1 ve md. 6:1.

²⁸ B.Ö.Y. md. 1:2; **Eek**, s. 18.

²⁹ B.Ö.Y. md. 1:3; **Ragnemalm**, s. 41.

itham edilebilir ve kamu düzeninin korunması amacıyla bilginin toplumdaki gizli tutulmasına olanak sağlamak için kabul edilmiş özel bir yasa hükmüne dayalı olarak cezalandırılabilir³⁰.

Hem BÖY hem İÖTY ifade özgürlüğüne sağlanan güvence kapsamında getirdiği açık sansür yasağı ile benzersiz bir özellik taşımaktadır³¹. Her iki yasada da sansür yasağının muhatabı olarak açık bir şekilde kamu otoriteleri ve diğer kamu kurumları gösterilmiştir³². Her iki yasa kapsamında sansür yasağına getirilen tek istisnayı, toplu gösterim amacıyla kaydedilmiş filmlerin ve video kayıtlarının ve diğer teknik kayıtların incelenmesinde ve onaylanmasında bazı şartların getirilebileceğine ilişkin düzenleme oluşturmaktadır³³. Aynı düzenlemede dijital filmlerin ve halka açık diğer veri tabanlarındaki görüntülerin de sansür yasağının istisnası olduğu belirtilmiştir³⁴. İsveç'te yetişkinler için film sansürü uygulaması 2010 yılında kaldırılmıştır³⁵.

BÖY, gazete, dergi, kitap vb. her türlü basılı eserler kadar basın yayın sektörünün de neredeyse bütün boyutlarını kapsamı içine almaktadır³⁶. Bu nedenle basılı eserlerin yayınlanması, basım sürecinde yer alan kişi ve kurumlara sağlanan güvence sayesinde daha da kolaylaştırılmaktadır. Yazılı eser basma, yayma ve dağıtma hakkı basım ve yayım evi kurma özgürlüğü ile ilgili düzenlemelerle de güvence altına alınmaktadır³⁷. Ayrıca posta idaresinin ve diğer iletişim kurumlarının belli bir basılı eserin dağıtımına ilişkin olarak basılı eserin içeriğinden hareketle özel kısıtlama ve şartlar getirmesi yasaktır³⁸.

Bu düzenlemelere dayanarak BÖY'ün basın özgürlüğünün sınırlandırılmasına olanak sağladığı genel çerçeve şu şekilde çizilebilir; basın özgürlüğünü sınırlandırabilecek tasarruflar ancak yayından sonra getirilebilir, sınırlama bir mahkeme kararı ile yapılabilir ve sınırlama ancak yasada sayılan

³⁰ B.Ö.Y. md. 1:1; Nyman, s. 74.

³¹ B.Ö.Y. md. 1:2; İ.Ö.T.Y md. 1:3.

³² Isberg, Magnus: The Constitution of Sweden, Fundamental Laws and The Riksdag Act, Sveriges Riksdag, Stockholm, 2016, s. 58.

³³ İ.Ö.T.Y md. 1:3-2.

³⁴ İ.Ö.T.Y md. 1:3-2.

³⁵ Isberg, s. 58.

³⁶ Ragnemalm, s. 40.

³⁷ Ragnemalm, s. 40.

³⁸ Ragnemalm, s. 41.

hallerde ve sorumluluk hükümlerine uygun bir şekilde getirilebilir³⁹. Ve yine bu açıklamalar ışığında BÖY’de, yayınlanabilir nitelikteki eserler ile yayınlanamaz nitelikte olanlar arasındaki sınırın belirlendiği ve kamu otoritele-
rinin basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasına karşı gerçekleştireceği müdahalelerin de düzenlendiği söylenebilir⁴⁰. Basılı eserin içeriğinden kaynaklanan sorumluluk, yasadışı yayın suçundan sorumlu tutulmak üzere tek kişiye yüklenmiştir⁴¹. Bu kişi, bir gazete ya da derginin editörü ya da genellikle bir kitabın ya da süreli olmayan bir yayının yazarıdır⁴². Bu sorumluluk faildeki kasıt ya da ferî faillik gibi konular bakımından herhangi bir tartışma yaratmayacak derecede katı bir sorumluluktur⁴³. Sorumlu olarak belirtilen bu kişiler dışında, eserin basımında, çoğaltılmasında ve dağıtılmasında yer alan diğer kişiler, ceza hukukunun genel ilkeleri bakımından sorumlu tutulabilecek nitelikte olsalar dahi, BÖY bakımından sorumlu değildirler⁴⁴. BÖY farklı ihtimallere göre kimin, hangi koşullarda sorumlu tutulabileceğini ayrıntılı bir şekilde düzenlemektedir⁴⁵.

Yasa, yazılı eserlerin basım maliyetine ilişkin eşiği düşürerek, matbaa dışında fotokopi, teksir makinesi ve buna benzer maliyeti matbaaya göre daha düşük araçlarla çoğaltılan yazılı eserleri de güvence kapsamına dahil etmiştir⁴⁶. Benzer bir güvenceye film, video, sesli ve diğer teknik araçlarla yapılan kayıtlar için İÖTY’de de rastlanmaktadır⁴⁷. İÖTY uyarınca ilke olarak sınırlanamaz bir hak olarak düzenlenen radyo ve TV programı yayınlama hakkı *sadece kara hattı üzerinden yapılan yayınlar için söz konusudur*⁴⁸. Bununla birlikte, yasa, kara hattı yayın ağının sahibine bazı yükümlülükler de getirmektedir. Buna göre, yayın ağı sahibinin, getirilecek olan yasal bir düzenleme ile halkın daha kapsamlı bilgiye ulaşabilmesi konusundaki çıkarı ve yayıncılıkta rekabeti sağlama adına, belli programların yayınlanmasına izin vermekle yükümlendirilmesi mümkündür⁴⁹. Yayın ağı sahipleri ayrıca izleyicilerin ve dinleyicilerin program seçimlerini etkileyen

³⁹ Nyman, s. 74; Ragnemalm, s. 41.

⁴⁰ Marcusson, s. 218.

⁴¹ Ragnemalm, s. 41.

⁴² Ragnemalm, s. 41.

⁴³ Marcusson, s. 218 ve 219.

⁴⁴ Ragnemalm, s. 41.

⁴⁵ B.Ö.Y. md. 8:1-md. 8:4; İ.Ö.T.Y, md. 6:1-md. 6:4.

⁴⁶ B.Ö.Y. md. 1:5 ve md. 4:2.

⁴⁷ İ.Ö.T.Y, md. 1:1, md. 1:3 ve md. 3:8.

⁴⁸ Isberg, s. 56.

⁴⁹ İ.Ö.T.Y md. 3:1/2.

yayınlar karşı da gerekli tedbirleri almakla⁵⁰ ve yayınları fiziksel engeli olan kişilerin de izlemesini mümkün kılacak bir şekilde-altyazılı, işaret dili ve benzeri teknik yöntemler kullanmak suretiyle- yapmakla yükümlüdürler⁵¹. Bu yükümlülükler ek olarak yasa kamu otoritelerine şiddet içerikli, pornografik ve belli bir topluluğa karşı kışkırtıcı nitelikteki yayınlar müdahale olanağı da tanımaktadır⁵².

Kara yayıncılığı alanındaki özgürlük, kamu otoritelerinin bu yayın türü için bir lisans zorunluluğu getirememesi anlamına da gelmektedir⁵³. Bu serbesti beraberinde tv yayıncılığı alanında tekel oluşmasını olanaksız hale getirmekte ve kamu otoritelerinin özel tv yayıncılığına getirmek isteyecekleri olası sınırlamalardan beklenen etkiyi daha başından boşa çıkarmaktadır⁵⁴. Buna ek olarak yasa, kamu otoritelerini, yayın frekanslarını ifade özgürlüğünün kullanımına mümkün olan en geniş alanı sağlayacak biçimde düzenlemekle yükümlü tutmaktadır⁵⁵. İsveç Radyo Televizyon Kurumu da yerel yayıncıların izin taleplerini bu temel yükümlülük çerçevesinde değerlendirmektedir⁵⁶.

B. Resmi Belgelere Erişim Serbestisi

BÖY içinde kamu hukukuna ilişkin olarak ifade edilen ilk temel ilke bir önceki başlıkta incelenen yazılı eser basma, çoğaltma ve dağıtma hakkıdır. İkinci ilke ise, kamu kurumlarında bulunan belgelerin herkesin ulaşımına açık olması kuralını ifade eden resmi belgelerin kamuya açıklığı ilkesidir. Bu önemli kural, BÖY'ün ikinci bölümünde her İsveç vatandaşına resmi belgelere erişme hakkı tanınması ile düzenlenmiş ve bu önemli hakkın hangi koşullarda sınırlanabileceği sınırlı sayıda belirtilmiştir⁵⁷. Basın özgürlüğü ile resmi belgelerin kamuya açıklığı ilkesi arasındaki ilişki, ikincisinin daha çok basın özgürlüğünün bir unsuru olarak görülüyor olmasıdır⁵⁸. Bunun dışında, kamuya açıklık ilkesinin basın özgürlüğü ile ilgili başka bir bağlantısı yoktur. İdari mercilerdeki belgeler, kamuya açıklık ilkesi gereğince herkesin

⁵⁰ İ.Ö.T.Y md. 3:1/3.

⁵¹ İ.Ö.T.Y md. 3:1/4.

⁵² İ.Ö.T.Y md. 3:1/5.

⁵³ İ.Ö.T.Y md. 3:2

⁵⁴ **Isberg**, s. 57.

⁵⁵ İ.Ö.T.Y md. 3: 2/2.

⁵⁶ **Isberg**, s. 57.

⁵⁷ B.Ö.Y. md. 2:1.

⁵⁸ **Nyman**, s. 76.

erişimine, talep nedenine bakılmaksızın, açıktır. Resmi belgelere erişim serbestisi toplumsal meselelerin medyada tartışılabilmesi ve bu konularda bilgi sahibi olunabilmesi için çok önemlidir. Her vatandaş, bir kamu kurumundaki resmi belgeleri görmeyi talep edebilir. Resmi belgelerin kamuya açıklığı ilkesine göre, bir kamu otoritesinin elinde bulunan her türlü belge, içeriği ne olursa olsun, resmi belge statüsündedir⁵⁹. Söz konusu belgenin resmi statüyü haiz olması için mutlaka söz konusu kamu otoritesi tarafından tanzim edilmiş olması gerekmektedir⁶⁰. Bu anlamda özel kişi ya da kurumlarca kamu otoritelerine gönderilmiş olan belgeler de resmi belge statüsündedir⁶¹. Ayrıca BÖY'e göre otomatik veri kayıtları ile diğer elektronik kayıtlar da, belli durumlar hariç, resmi belge olarak kabul edilmektedir⁶². Kamu otoritelerince tanzim edilmiş belgeler söz konusu olduğunda genel kural bu belgenin nihai şeklini almasından sonra resmi belge vasfını kazanmış olduğu yönündedir. Bu nedenle taslak çalışmaları ya da öneri raporları, konunun karara bağlanmış ve belgelerin arşivlenmiş olmasının ardından resmi belge vasfını kazanırlar⁶³.

Resmi belgelerin kamuya açıklığı, söz konusu belgenin dileyen herkesin incelemesine açık olmasını ifade eder ve bu ilke belgenin kullanıldığı amaçtan bağımsız bir şekilde değerlendirilir. Buna göre, kamuya açıklık ilkesi sadece bir belgeyi yayınlamak ya da belge içeriğinden kitle iletişim araçlarında bir şekilde yararlanmak isteyen kişiye değil, aynı zamanda söz konusu belgeyi tek başına kendi çıkarları için okumak isteyen-örneğin kamu otoritesinin faaliyet ve işlemlerini gözetlemek ya da öğrenmek suretiyle kendi hak ve özgürlüklerini güvence altına almak isteyen- kişi için de uygulanır⁶⁴.

BÖY'e göre dileyen herkes herhangi bir resmi belgeyi özgün hali ile incelemek ve ücretsiz olarak bir kopyasını ya da örneğini almak ya da kendi teknik araçları ile çoğaltmak hakkına sahiptir⁶⁵. İncelenmek ya da bir sureti alınmak amacıyla kendisinden resmi bir belge talep edilen kamu otoritesi, talep sahibinin kimliğini ya da söz konusu talebin amacını sorgulayamaz⁶⁶.

⁵⁹ B.Ö.Y. md. 2:3.

⁶⁰ B.Ö.Y. md. 2:6.

⁶¹ B.Ö.Y. md. 2:6.

⁶² B.Ö.Y. md. 2:3.

⁶³ B.Ö.Y. md. 2:7.

⁶⁴ **Nyman**, s. 76.

⁶⁵ B.Ö.Y. md. 2:12.

⁶⁶ B.Ö.Y. md. 2:14/3.

BÖY'e göre kamu otoriteleri kendilerine yapılan resmi belge taleplerini derhal yerine getirmekle yükümlüdür⁶⁷.

Resmi belgelerin kamuya açıklığı ilkesine yönelik sınırlamalar kamusal ya da bireysel çıkarlara yapılan atıflarla ve devlet sırrı ile ilgili son derece karmaşık hukuk kurallarında düzenlenmiştir⁶⁸. Bu nedenle resmi belgelere erişim serbestisi, farklı hukuk geleneklerine mensup hukukçuların genellikle düşündüğünün aksine, kamu görevlilerine, vatandaşlar tarafından istenen belge ve bilgileri her zaman verme yükümlülüğü getirmemektedir⁶⁹. Bütün kamu kurumları bu konuda yetişmiş elemanlara ve bir kayıt bürosuna sahiptir. Bir başvuru söz konusu olduğunda bu kayıt ofisi ve çalışanları ne zaman, nasıl ve ne derecede bilgi verileceğine karar vermektedirler⁷⁰. Bu anlamda BÖY, resmi belgelerin kamuya açıklığı ilkesine istisnalar getirmektedir. BÖY'e göre, sınırlı sayıda belirtilen bazı çıkarların korunması amacıyla resmi belgeye erişim serbestisi sınırlanabilir⁷¹. Bu düzenlemeye göre sınırlamaya neden olabilecek çıkarlar şunlardır;

- Devletin güvenliği ya da devletin diğer egemen devletlerle ve uluslararası örgütlerle ilişkileri,
- Ulusal mali politika, para politikası veya kur politikası,
- Kamu otoriteleri tarafından yürütülen denetim, kontrol ve diğer denetimsel işlemler,
- Suçun önlenmesi ve soruşturulması,
- Ulusal ekonomik çıkarlar,
- Bireylerin kişisel ve ekonomik şartlarının korunması,
- Hayvan ve bitki türlerinin korunması⁷².

Resmi belgelerin kamuya açıklığı ilkesine getirilecek herhangi bir sınırlamanın meşru kabul edilebilmesi için, bu alanda özel yasa konumundaki "Kamunun Bilgiye Ulaşımı ve Gizlilik Yasası"nda detaylı bir şekilde tanımlanmış istisnalardan birisine dayanıyor olması gerekir⁷³. Resmi belgelerin tasnifi BÖY'de yapılmış olmakla birlikte, resmi belgelere erişim serbestisi

⁶⁷ B.Ö.Y. md. 2:12 ve md. 2:16.

⁶⁸ Nyman, s. 76 ve 77.

⁶⁹ Nergelius, s. 84.

⁷⁰ Nergelius, s. 84.

⁷¹ B.Ö.Y. md. 2:2.

⁷² B.Ö.Y. md. 2:2.

⁷³ Isberg, s. 59.

üzerindeki sınırlamalar 1980 tarihli bu Gizlilik Yasasında düzenlenmiştir⁷⁴. Gizlilik Yasasında korunmaya değer olarak görülen çıkarlar kamu yönetiminin farklı alanları ve bu alanlardaki farklı bilgi türleri ile ilgilidir⁷⁵. Örneğin, sosyal hizmetler idaresinde kişilik halleri ile ilgili bilgiler, bu bilgilerin açığa vurulması birey açısından zarar meydana getirmede müddetçe, gizli değildir⁷⁶. Her somut olayda idare bir belge ya da bilginin erişilebilir kılınmasından önce, bu tip bir çıkarın zarar görme riski ile ilgili bir değerlendirilmede bulunmalıdır⁷⁷. Yasal olarak sır saklama yükümlülüğü altında olan bir kişi, gizli bir olayı ya da belgeyi açıklayacak olursa *ceza kanunu bakımından* gizliliği ihlalden sorumlu olacaktır⁷⁸.

Sonuç olarak, belge resmi nitelikteyse, BÖY’de sayılan çıkarlara aykırı değilse ve Gizlilik Yasası uyarınca “gizli” olarak tasnif edilmemişse, resmi merci gecikmeye neden olmadan söz konusu belgeyi erişilebilir kılmalıdır⁷⁹.

Kendisinden resmi belge talep edilen kamu otoritesinin bu talebi reddetmesi halinde, söz konusu ret kararına karşı idari yargı yoluna başvurmak mümkündür⁸⁰. Gizlilik Yasası tarafından “gizli” olarak tasnif edilmiş bir bilgi ilke olarak ifşa edilemez. Bu yasak, “gizli” olarak nitelendirilmiş bilginin hem sözlü hem de yazılı olarak ifşasını kapsamaktadır.

C. Haber ve Bilgi Kaynaklarının Korunması

BÖY’ün kurumsal düzenlemelerine bakıldığında haber ve bilgi kaynaklarının hukuksal statüsünün iki ayrı kurallar silsilesi ile düzenlendiği görülmektedir. Bu düzenlemelerden ilki bir önceki başlıkta incelenmiş olan resmi belgelerin kamuya açıklığı ilkesi ile ilgili iken ikincisi basının haber kaynaklarının korunması ile ilgilidir. BÖY’ün ikinci bölümü, “resmi belgelerin kamuya açık niteliği” başlığını, üçüncü bölümü de “Anonim kalma hakkı üzerine” başlığını taşımaktadır. Bu kurallar silsilesi ile getirilen güvence hem haber ve bilgi kaynaklarının ceza bağıışıklığını hem de anonim kalma hakkını içermektedir⁸¹.

⁷⁴ Nergelius, s. 83.

⁷⁵ Marcusson, s. 220.

⁷⁶ Marcusson, s. 220.

⁷⁷ Marcusson, s. 220.

⁷⁸ Marcusson, s. 220.

⁷⁹ Marcusson, s. 219.

⁸⁰ B.Ö.Y. md. 2:15; Nergelius, s. 83.

⁸¹ Isberg, s. 58.

Haber ve bilgi kaynaklarının ceza bağımsızlığı ilkesine ilişkin düzenlemelerdeki esas noktayı, yerel ya da merkezi idareye bağlı bir kamu görevlisinin resmi bir belgeyi yayınlanmak üzere bir gazete veya haber ajansı gibi yayın konusunda yetkin bir alıcıya vermesi oluşturmaktadır⁸². Bu konudaki temel kural bu tip bir belgeyi *yayınlanmak üzere ileten* kamu görevlisinin gizlilik yükümlülüğünü ihlal ettiği gerekçesi ile suçlanamamasıdır⁸³.

Yasada bu kuralın bazı istisnaları da düzenlenmektedir. BÖY' de haber kaynağı kişinin yayınlanmak üzere bir açıklama yapması, belge iletilmesi ya da başka şekillerde beyanda bulunması halinde şu üç koşulda sorumlu tutulabileceğini düzenlemektedir.

- İletilen bilgi, vatana ihanet, casusluk veya gizli bilgilerin aktarılması gibi devletin güvenliği aleyhine işlenen bir suç olarak tasnif edilmiş bir konu ile ilgili ise. Bahsedilen son suç, örneğin bir gazetecinin bu tip yaşamsal önemi haiz bir bilgi üzerinde çalışması ve sonrasında bunu yayına hazırlaması durumunda gerçekleşmiş olabilir.
- Eğer bir kişi gizli belgelere ilişkin kuralları, bu belgeleri dağıtmak ya da yayına elverişli hale getirmek suretiyle ihlal etmişse. Gizli bir belgeyi bir gazeteciye kasten veren bir kamu görevlisi bu hükme dayalı olarak cezalandırılabilir.
- Gizlilik yasasında açıkça belirtilmiş sır saklama yükümlülüğünün kasten ihlal edilmiş olması halinde. Ancak bu noktada bu kuralın belgelerin iletilmesini değil, sır olarak saklanması gereken, gizli olgulara ilişkin bilgilerin iletilmesi ile ilgili olduğu belirtilmelidir. Bu nedenle, bu şart bütün gizli bilgileri ve gizli belgeleri kapsamaktadır. Aksine bu düzenleme, haber kaynağının sorumluluğuna gidebilmek için Gizlilik Yasasında gizli bilgiler kategorisinde açıkça sayılan gizli olguların ifşası şartını aramaktadır⁸⁴. Marcusson'a göre, yasada gizli belgelerin açıklanması ile gizli olguların açıklanması arasında neden bu derece mutlak bir ayırım yapıldığını açıklamak oldukça zordur⁸⁵.

Yasa dışı yayımlar ile ilgili hukuksal düzenlemeler o kadar katıdır ki, bu hükümlere dayalı olarak nadiren soruşturma açılmaktadır⁸⁶. Buna ek olarak

⁸² **Isberg**, s. 58.

⁸³ B.Ö.Y. md. 7:3; İ.Ö.T.Y md. 5:3.

⁸⁴ B.Ö.Y. md. 7:3.

⁸⁵ **Marcusson**, s. 223.

⁸⁶ **Nyman**, s. 75.

BÖY, resmi belgelerin kamuya açıklığı ilkesini düzenleyen kuralların ihlalden doğan suçların olağan ceza kanunu uyarınca da cezalandırılabilir nitelikte olması şartını aramaktadır (çifte cezalandırılabilirlik ilkesi)⁸⁷.

BÖY’de, ceza kanununda da yer alan vatana ihanet, devrime veya ayaklanmaya teşvik, iftira veya hakaret gibi yasadışı beyanlara ilişkin ayrıntılı tanımlar bulunmaktadır⁸⁸. Yasadışı yayınlar, yani Gizlilik Kanunu ve Ceza Kanunu uyarınca gizli bir belgenin veya gizli bir olgunun sır saklama yükümlülüğü altında bulunan kişi tarafından yayımlanması ile ilgili olarak da, BÖY geniş ölçüde söz konusu diğer yasalara atıfta bulunmaktadır⁸⁹.

Haber ve bilgi kaynağı olan kişiler iki farklı başlık altında toplanabilir; bunlardan ilki, geleneksel anlamda haber ve bilgi sağlayan kişidir. Bu kişi, gizli bir haber ya da bilgiyi bir şekilde ele geçirmiş ve bu haber veya bilgiyi yayıncıya satan ya da veren kişidir. Diğer başlık kapsamına giren kişiler basılı materyalle çalışan, gazeteci, yazar ya da bir yayın kuruluşunun diğer çalışanlarıdır⁹⁰. Bu kişiler BÖY kapsamındaki kurallar çerçevesinde cezalandırılabilen kişiler değildirlir⁹¹.

Haber veya bilgi kaynağı kişinin ceza bağışıklığı, bu kişinin BÖY’de sınırlı sayıda sayılmış olan istisnai haller dışında cezadan, disiplin yaptırımlarından ve diğer baskıcı uygulamalardan bağışıklığını ifade eder. Örneğin, bir kamu görevlisinin, BÖY’de tanımlanmış bir suç teşkil etmediği müddetçe, çalıştığı kurumun itibarına zarar verici nitelikte bir bilgiyi açıklamış olması nedeniyle herhangi bir cezaya çarptırılması mümkün değildir⁹². Haber veya bilgi kaynağı kişinin bu bağışıklığının şartı, *haber ya da bilginin yayımlanmak üzere işa edilmiş olmasıdır*⁹³. Bu bağışıklık, kamu otoriteleri ile ilişki halinde olan tüm haber kaynağı kişilere sağlanmış bir bağışıklıktır.

BÖY, bazı açılardan haber ve bilgi kaynağı olan kişinin korunması ilkesi kapsamında bilgi sağlayan kişinin gizli kalma hakkı ve kimliğinin korunması hakkını da güvence altına almaktadır. Anonim kalma hakkı olarak da adlandırılacak bu güvenceye göre, süreli olmayan yayınlarda yazarlar, haber kaynakları ve yayıncılar isimlerini veya rumuzlarını vermek

⁸⁷ **Marcusson**, s. 221.

⁸⁸ B.Ö.Y. md. 7:4.

⁸⁹ **Marcusson**, s. 221; **Nyman**, s. 75.

⁹⁰ **Marcusson**, s. 221.

⁹¹ **Marcusson**, s. 221.

⁹² **Marcusson**, s. 222.

⁹³ B.Ö.Y. md. 1:1/3; md. 7:3.

ya da yayınlanan yazıyı paraflamakla yükümlü değildirler⁹⁴. Bu kişiler kimliklerini ifşa etmekte ya da bilinmez kalmakta serbesttirler⁹⁵. Eğer kimliklerinin gizli kalmasını tercih ederlerse, bu gizlilik tercihleri yasanın ilgili hükümlerince güvence altına alınmıştır⁹⁶. İlke olarak basılı eserlerde ya da İÖTY kapsamında güvence altına alınmış olan yayınlarda anonim kalmak isteyen yazar ya da haber kaynağının isminin ifşa edilmesi suç olarak düzenlenmiştir⁹⁷. Bu nedenle anonim kalma hakkı, gazetecilerin ve editörlerin haber ve bilgi kaynakları konusunda sır saklama yükümlülüğü ile de güvence altına alınmıştır⁹⁸. Bu yükümlülük, özellikle belirtilmiş istisnalar hariç, bir gazetecinin bir mahkemede tanık olarak dinlenecek olması halinde dahi geçerlidir. Gazetecilerin ve editörlerin haber veya bilgi kaynağının kimliğini saklama yükümlülüğünün istisnaları şunlardır;

- Haber veya bilgi kaynağı kişinin kimliğinin açıklanmasına rızası varsa,
- Kişinin kimliği sorunu süreli olmayan bir yayında yazar ya da editörün kimliği isminden ya da herkesçe belli bir kişi tarafından kullanıldığı bilinen bir rumuzundan ya da takma adından tespit edilebiliyorsa ya da şahıs yazılı beyanıyla yazar veya editörün kendisi olduğunu bildirmişse veya görülmekte olan bir davada mahkeme önünde kendi rızasıyla bu tip bir açıklamada bulunmuşsa,
- Eğer konu vatana ihanet, casusluk, gizli bilgi kaçakçılığı suçları ile ilgili ise,
- Gizli belgelere ilişkin kuralların, bu belgeleri dağıtmak ya da yayına elverişli hale getirmek suretiyle ihlal edilmesi veya gizlilik yasasında açıkça belirtilmiş sır saklama yükümlülüğünün kasten ihlal edilmiş olması suçları ile ilgili davalarda mahkemenin delil elde etmek için gerekli görmesi halinde,
- Herhangi bir davada mahkemenin, bir tanık veya taraflardan birisince yemin altında verilmiş bir bilginin kamusal veya özel bir çıkar bakımından özel bir öneme sahip olduğunu düşünmesi halinde, haber ya da bilgi kaynağı kişinin kimliğini saklama yükümlülüğü kaldırılabilir⁹⁹.

⁹⁴ B.Ö.Y. md. 3:1.

⁹⁵ Nyman, s. 76.

⁹⁶ B.Ö.Y.md. 3:2.

⁹⁷ B.Ö.Y. md. 3:5.

⁹⁸ Marcusson, s. 224.

⁹⁹ B.Ö.Y. md. 3:3; İ.Ö.T.Y. md. 2:3.

Haber ya da bilgi kaynağı kişiye sağlanan güvencenin diğer bölümünü de kamu otoritelerinin bu kişinin kimliği hakkında araştırma yapmasının yasaklanması oluşturmaktadır¹⁰⁰. Ancak haber kaynağı kişinin vatana ihanet, casusluk, gizli bilgi kaçakçılığı, erişim serbestisi kapsamına girmeyen resmi belgenin ihmalen ifşası ya da Gizlilik Yasasında açıkça belirtilmiş sır saklama yükümlülüğünün kasten ihlali suçları nedeniyle şüpheli olması haline bu güvence uygulanmamaktadır¹⁰¹. Buna ek olarak kamu otoriteleri basın özgürlüğünü kullanan ya da kullanımını kolaylaştıran kişilere karşı yasal takip de başlatamaz¹⁰².

D. Sorumluluk Kuralları ve Yargılama Usulü

BÖY, bu yasa uyarınca yapılacak olan yargılama faaliyetinde yargılama makamlarına uyarı niteliğinde bir hükme yer vermektedir. Bu düzenlemeye göre, basın özgürlüğünün kötüye kullanımı ile ilgili yargılama yapmakla ya da başka bir şekilde bu yasaya uygunluğu denetlemekle yetkili kılınmış kişiler, basın özgürlüğünün özgür bir toplumun temeli olduğunu akılda tutmalı ve dikkatlerini düşüncenin ifade ediliş şeklinin yasadışılığından ziyade, düşüncenin kendisine vermeli, sunum şeklinden çok, sunumun yöneldiği amaca bakmalıdırlar. Bu değerlendirme sürecinde duraksama yaşayacak olurlarsa mahkumiyet kararı yerine beraat kararı vermelidirler¹⁰³.

Hem BÖY’de hem İÖTY’de getirilen hukuksal güvence, kamu otoritelerinin bu iki yasada belirtilen haller dışında ifade özgürlüğünün kötüye kullanımına müdahale etmekten men edilmiş olmaları anlamına gelmektedir. Buna ek olarak kamu otoriteleri, yine bu iki yasada belirtilen haller dışında ifade özgürlüğünün bu tip kötüye kullanımlarına iştirak etmekten de men edilmişlerdir¹⁰⁴. Buna göre, hiç kimse, BÖY’de ve İÖTY’de açıkça belirtilen haller dışında, basın özgürlüğünü kötüye kullandığı ya da buna iştirak ettiği gerekçesi ile ceza kanunu kapsamında sorumlu tutulamayacağı gibi, bir yayının nedeniyle meydana gelen zararların tazmini ile de yükümlendirilemez¹⁰⁵. Buna bağlı olarak yine bu yasalarda belirtilen haller dışında yayınlara el konulması ya da müsadere edilmesi mümkün değildir. Bu nedenle BÖY ve İÖTY, medya alanına uygulanabilen münhasır yasalardır¹⁰⁶. Yani

¹⁰⁰ B.Ö.Y. md. 3:4.

¹⁰¹ **Marcusson**, s. 224.

¹⁰² B.Ö.Y. md. 3:4.

¹⁰³ B.Ö.Y. md. 1:4; İ.Ö.T.Y. md. 1:5.

¹⁰⁴ B.Ö.Y. md. 1:3; İ.Ö.T.Y. md. 1:4.

¹⁰⁵ **Ragnemalm**, s. 41; B.Ö.Y. md. 1:3; İ.Ö.T.Y. md. 1:4.

¹⁰⁶ **Holberg/Stjernquist/Isberg**, s. 55; **Isberg**, s. 57.

bu yasalar ceza ve ceza usul hukukunda özel kanun (lex specialis) niteliğindedir. Basın özgürlüğünün kötüye kullanılması ile ilgili ceza ya da diğer yaptırımlar, söz konusu fiil BÖY hükümleri kapsamında basın özgürlüğünün bir ihlali olarak cezalandırılabilir nitelikte olması halinde uygulanabilir¹⁰⁷. Bu durum, her iki yasada da belirtildiği gibi, İsveç Parlamentosunun basın özgürlüğünü ve ifade özgürlüğünü kabul edeceği olağan yasalar ile sınırlandıramayacağı anlamına gelir¹⁰⁸.

Bununla birlikte uygulamada basın özgürlüğünün ihlali ile basılı eser kullanmak suretiyle işlenen suç arasında bir sınır çizilmiştir. Bu anlamda örneğin yanıltıcı ya da sahte reklamlar basın özgürlüğünün ihlali olarak görülmemekte dolayısıyla BÖY kapsamında değil, Ticaret Kanunu kapsamında değerlendirilmektedir¹⁰⁹. Buna ek olarak BÖY, getirdiği açık düzenlemeler ile telif hakları ihlalleri, alkol ve tütün reklamı yasağı ile bireylerin kredi bilgilerinin yayınlanması yasağı ile ilgili olarak da bir dizi istisna öngörmektedir¹¹⁰. Çocuk pornografisi üzerine yapılan uzun tartışmalar, pubertal gelişimini tamamlamamış veya on sekiz yaşın altındaki kişilerin pornografik görüntülerinin BÖY kapsamına girmediği yönündeki hükmün kabul edilmesi ile sonuçlanmıştır¹¹¹. Bu bağlamda çocuk pornografisi sadece ceza kanunu kapsamında düzenlenen bir suç niteliğindedir. İsveç ceza kanununa göre, bu tip görüntüleri elde bulundurmak ve yayınlamak suç olarak düzenlenmiştir¹¹².

BÖY’de ve İÖTY’de getirilen sorumluluk sistemi, basın ve ifade özgürlüğünün ihlalinden mutlaka bir kişinin sorumlu tutulması ilkesine dayanmaktadır¹¹³. Tek sorumluluk ilkesinin zorunlu bir sonucu da sorumlu kişinin yayınlanan eserin içeriğinden haberdar olmadığını ya da yayınlamasına onay vermediğini ileri sürerek sorumluluktan kurtulamamasıdır¹¹⁴. Temel yasalar bu sorunu aksi kanıtlanamayan bir varsayım aracılığı ile çözmektedir¹¹⁵. Buna göre sorumlu kişinin, yayının içeriğinden haberdar olduğu ve yayınlamasına onay verdiği varsayılır¹¹⁶. Kişisel sorumluluk ilkesi İsveç

¹⁰⁷ Nyman, s. 75; Isberg, s. 57.

¹⁰⁸ Holberg/Stjernquist/Isberg, s. 55; Isberg, s. 57.

¹⁰⁹ Holberg/Stjernquist/Isberg, s. 55; Isberg, s. 57.

¹¹⁰ B.Ö.Y. md. 1:8, md. 1:9; İ.Ö.T.Y. md. 1:12.

¹¹¹ B.Ö.Y. md. 1:10; İ.Ö.T.Y. md. 1:13.

¹¹² Holberg/Stjernquist/Isberg, s. 55; Isberg, s. 57.

¹¹³ Ragnemalm, s.41; Nergelius, s. 84.

¹¹⁴ Holberg/Stjernquist/Isberg, s. 59; Isberg, s. 61.

¹¹⁵ Holberg/Stjernquist/Isberg, s. 59; Isberg, s. 61.

¹¹⁶ B.Ö.Y. md. 8:12 ve İ.Ö.T.Y md. 6:4.

Basın Özgürlüğü Yasasının en temel ve en eski ilkelerinden birisidir. Bu ilke, birden fazla yazarın yazılarının yer aldığı süreli yayınlarda ve gazetelerde özellikle önemlidir. Bu ilkeye göre yayının sorumlu editörü olarak kaydedilen bir kişi, yayına yöneltilen bütün iddia ve suçlamalardan sorumludur. Yazarlar, basın evinde çalışan teknik ekip, yazar kadrosu dışındaki yazarlar ve haber ve bilgi kaynakları gibi diğer kişilerin hukuksal sorumlulukları bulunmamaktadır ve bu nedenle isimsiz yayın yapma imkanına sahiptirler¹¹⁷.

Kural olarak basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğünün ihlallerine karşı sadece adalet bakanı yasal bir takip başlatabilir¹¹⁸. Adalet bakanı, şiddet içerikli görüntülerin yayınlanması, belli bir topluluğa yönelik kışkırtma ve teknik kayıt araçları ile işlenen belli bazı suçlara yönelik yasal takip yetkisini bir savcıya devredebilir¹¹⁹. Hakaretamiz ve aşağılayıcı dil ve davranış suçu şahsi dava kategorisine girmektedir¹²⁰. Adalet Bakanı bu tip fiillere karşı ancak şikayet halinde yasal süreci başlatabilir. Yargılama süreci basın ve ifade özgürlüğünün kamu çıkarı bakımından taşıdığı önem gerekçesi ile özel bir usul izlenerek yürütülür¹²¹. Dava üç yargıçtan ve hukukçu olmayan dokuz üyeli bir jüriden oluşan mahkeme tarafından görülür¹²². İsveç genelinde bu tip bir davaya bakmakla yetkili yirmi beş bölge mahkemesi bulunmaktadır. Bu usul, İsveç yargı sistemi içinde jürili yargılamanın tek örneğidir¹²³. Jüri sadece suçun işlenip işlenmediğinin tespitini yapar. Cezayı tayin etmek ve suç nedeniyle ortaya çıkan zararın tazminini belirleme yetkisi mahkemeye aittir¹²⁴. Yapılan yargılama sonunda jüri sanığı suçsuz bulursa, yargılama sona erer ve beraat kararı kesinleşir. Jürinin beraat kararı, hakimlerce değiştirilemez. Bu durumda bir temyiz yolu da bulunmamaktadır¹²⁵. Jüri, en az altı üyesinin bu yöndeki oyu ile sanığın suçlu olduğuna da karar verebilir. Eğer jüri sanığın aleyhine karar verirse, mahkeme, önüne gelen davada beraat kararı vermekte ya da sanığa jüriye göre daha fazla hoşgörü göster-

¹¹⁷ **Ragnemalm**, s. 41.

¹¹⁸ B.Ö.Y. md. 9:2; İ.Ö.T.Y md. 7:1; **Ragnemalm**, s. 42.

¹¹⁹ **Holberg/Stjernquist/Isberg**, s. 59; **Isberg**, s. 61.

¹²⁰ **Holberg/Stjernquist/Isberg**, s. 59; **Isberg**, s. 61.

¹²¹ **Marcusson**, s. 221; **Nyman**, s. 75; **Nergelius**, s. 84.

¹²² **Ragnemalm**, s. 42; **Nyman**, s. 75.

¹²³ **Nyman**, s. 75; **Nergelius**, s. 84; **Holberg/Stjernquist/Isberg**, s. 59; **Isberg**, s. 61; **Ragnemalm**, s.42.

¹²⁴ **Marcusson**, s. 221; **Nergelius**, s. 84.

¹²⁵ **Nergelius**, s. 84.

mekte serbesttir¹²⁶. Yani mahkeme jürinin verdiği karardan daha ağır bir karar veremez ancak daha azına karar verebilir. Verilen mahkumiyet kararına karşı temyiz başvurusu yapılabilir. Bununla birlikte temyiz mahkemesi, ilk derece mahkemesi kadar geniş bir serbestiye sahip değildir ve jürinin mahkumiyet kararını iptal edemez. İsveç yargı sisteminde bu tip davalarda jüri neredeyse hiçbir zaman sanığı suçlu bulmamıştır¹²⁷.

SONUÇ

İsveç devletinin ve toplumunun basın ve ifade özgürlüğüne atfettiği değer ilk olarak bu özgürlüklere güvence sağlayan kurumsal düzenlemelerin yapısında ve düzeyinde kendisini göstermektedir. İlk olarak bu özgürlükler, alışlageldiği gibi anayasa olarak nitelenen tek hukuk metninin içinde bir bölüm ya da madde düzeyinde değil, tarihsel nedenlerden dolayı anayasal statüye sahip ayrı hukuk metinlerinde güvence altına alınmıştır. Buna ek olarak, İsveç toplumu, yazılı basın ile görsel ve işitsel basın arasında bir ayrım yapacak ve ifade özgürlüğünü her iki medya alanında ayrı ayrı düzenleyecek kadar da hassas davranmıştır.

Bu özgürlüklere atfedilen değer, her iki hukuksal düzenlemenin içeriğine bakıldığında da gözlemlenebilmektedir. Düzenlemeler, birkaç yönü ile yabancı bir gözlemci için dikkat çekici özellikler taşımaktadır. Bunlardan ilki mutlak sansür yasağına ilişkin düzenlemedir. Bu düzenlemeye göre, İsveç yurttaşları yayın öncesinde, her hangi bir otoritenin ya da başkaca bir kamu kurumunun müdahalesine maruz kalmamaktadır. Basın özgürlüğüne sağlanan güvence bunun da ötesine geçerek, kamu otoritelerinin yayın nedeniyle idari yaptırım uygulamasını da yasaklamaktadır. Bu bağlamda bir kişi herhangi bir yayın nedeniyle yayının içeriğine dayalı olarak yalnızca bir mahkeme önünde itham edilebilir ve kamu düzeninin korunması gerekçesi ile bilginin toplumdan gizli tutulmasına olanak sağlayan özel bir yasa hükmüne dayalı olarak cezalandırılabilir. BÖY ve İÖTY'nın düzenlemeleri, basın ve ifade özgürlüğü ile ilgili konularda tek muhatap olarak yargı kurumunu işaret etmekte, siyasi iktidar ile olan organik bağı nedeniyle idari merciler devre dışı bırakılmaktadır.

Demokrasinin en temel unsuru olan düşünce özgürlüğü, kişilerin toplum ve kamu yaşamı ile ilgili konularda bilgi edinebilmesini, bu konulardaki görüşlerini açığa vurabilmesini ve bütün bunlar için de tartışma yöntem ve

¹²⁶ Holberg/Stjernquist/Isberg, s. 59; Isberg, s. 61.

¹²⁷ Marcusson, s. 221.

araçlarının kendilerine sağlanmasını gerektirir. İsveç'te demokratik siyasal sistemin işleyebilmesi için duyulan bu temel ihtiyacı karşılamak adına BÖY ve İÖTY' de bazı kurumlar ihdas edilmiştir. Bu kurumlardan en önemlisi ve sui generis olanı resmi belgelerin kamuya açıklığı ilkesidir. Bu ilkeye göre her İsveç vatandaşı- gizli olarak tasnif edilmemiş olmak kaydıyla- bütün resmi belgeleri inceleme ve bir örneğini talep etme hakkına sahiptir. İsveç'te resmi belgelerin kamuya açıklığı ilkesi yaşayan bir demokrasi ve serbest siyaset için temel bir ön koşul olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, İsveç'in, uygulanan şeffaf yönetim nedeni ile istisnai bir yer işgal ettiği söylenebilir.

Demokratik siyasal sistemin sağlıklı işlemesine hizmet eden bir diğer kurum ceza bağışıklığı ve anonim kalma hakkına ilişkin düzenlemelerdir. Bu düzenleme, yayınlanması amacıyla yazılı formdaki bir bilgiyi edinen ya da bir yazara ya da yayıncıya bu tip bir belgeyi sağlayan kişilere çeşitli hukuki yaptırımlara karşı güvence sağlamaktadır. Haber ve bilgi kaynağı olan kişilerin hakları, özellikle de kimliğinin gizli kalması hakkına sağlanan güçlü güvence, son derece önemlidir. Bu güvence nedeniyle ortaya çıkan çıkar çatışmaları arasındaki dengenin bilginin serbest dolaşımı lehine bozulduğu rahatlıkla söylenebilir. BÖY ve İÖTY'ye dayalı olarak açılan davalarda uygulanan ve terazinin kefesinin sanık lehine ağır bastığı özel yargılama usulü de, getirilen güvencenin uygulamada da perçinlenmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte hukuksal bir bakış açısı ile ele alındığında madalyonun diğer yüzünü de göz önünde bulundurma zorunluluğu vardır. Gerek hukuksal düzenlemelerde gerekse uygulamada basın ve ifade özgürlüğünün İsveç'te son derece etkili bir hukuksal güvenceye sahip olduğu söylenebilir. Ancak bu düzenlemelerin, aynı şiddetle korunmayı hak eden diğer hukuksal değerleri- örnekte özel yaşamın gizliliği, şöhretin korunması gibi- basın ve ifade özgürlüğüne kurban edilip edilmediği de sorgulanabilir. BÖY ve İÖTY'na dayalı olarak görülmekte olan davalarda mahkemelerin mahkumiyet kararı vermekte gösterdiği cimrilik özel yaşamı ihlal edilen, iftiraya uğrayan kişilerin yasal sınırları aşan basına karşı bir dava açmaktan alıko-yacak niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Eek**, Hilding: “Protection of News Sources by The Constitution”: Scandinavian Studies in Law, Vol.5 (1961).
- Ekiz**, Serkan: “İsveç Anayasası Üzerine Notlar”, DEÜHFD, C. 20, S.1, İzmir, 2018.
- Goldberg**, David: “From Sweden to the Global Stage: FOI as European Human Rights?”: Journal of International Media and Entertainment Law, Vol.7, No.1 (2017).
- Holberg**, Erik/**Stjernquist**, Nils/**Isberg**, Magnus: The Constitution of Sweden, The Fundamental Laws and The Riksdag Act, (Translated by Ray Bradfield), Published by Sveriges Riksdag, Stockholm, 2007.
- Isberg**, Magnus: The Constitution of Sweden, Fundamental Laws and The Riksdag Act, Sveriges Riksdag, Stockholm, 2016.
- Marcusson**, Lena: “Freedom of the Press. Rights and Protection of Informants to the Press.”: Modern Legal Issues, An Anglo-Swedish Perspective, Vth Uppsala-King’s Collage London Colloquium, Uppsala, Sept. 1991, Ulf Göranson(ed.), Iustus Förlag, Göteborg, 1993.
- Nergelius**, Joakim: “Constitutional Law”: Swedish Law in the New Millenium, Michael Bogdan(ed.), Norstedts Juridik, Stockholm, 2000.
- Nyman**, Olle: “Some Basic Features of Swedish Constitutional Law”: An Introduction to Swedish Law, Stig Strömholm (ed.), Institutet För Rattsvetenskaplig Forskning, CVIII, 2nd Edition, Norstedts.
- Ragnemalm**, Hans: Administrative Justice In Sweden, Jurisförlaget, Stockholm, 1991.
- Sterzel**, Fredrik: “General Public Law”: Swedish Law, A Survey, Juristförlaget, Stockholm, 1994.